

Саша РАДОЈЧИЋ

СОНЕТ КАО ЗБИРАЊЕ СВЕТА

Живорад Недељковић: *Мајка*; БИГЗ; Београд, 1994.

Већ и сама вест да ће ускоро изаћи нова књига Живорада Недељковића, обрадовала је аутора овог приказа. Јер, Недељковић је један од оних финих лиричара, који су ретко у средишту пажње књижевне јавности, оличене у критичарима и жиријима разних награда, али који зато пружају постојан допринос и обогаћују литерарну сцену. Њих можда најрадије читају други песници, налазећи у истанчаности њиховог гласа, просто, естетско уживање. Ови песници су имуни на промене књижевних мода, они граде своје дело руковођени једном идејом која је данас постала скоро непожељна: да се пише »са становишта вечности«, као да је свет још увек млад, а говор непреплављен значењима. Песме, а међу њима и сонети, које је Недељковић објављивао у последње време по периодици, подстицале су читалачка очекивања. Али књига *Мајка* представља је изненађење: уместо очекиваних песама, у њу су сабрани сонети написани током кратког времена, непосредно после смрти песникове мајке, створивши тако неку врсту књиге – реквијема. У оваквом саставу, књига наводи на нека размишљања, о којима ће у овом тексту бити поднет извештај.

Пре свега, треба рећи да се *Мајка* уклапа у тенденцију обнове интересовања за традиционалне везане облике, посебно сонет, врло изражену у српској књижевности током последњих година. Међу песницима који учествују у овом занимљивом и поетички далекосежном процесу, највећи је број оних класицистичке, или чак ретроградне оријентације. То је разумљиво; јер у тежњи да или потврде непорециво важење традиционалних вредности, као ретроградни, или са њима плодно повежу вредности своје савремености, као класицисти – њима се као природно средство намеће избор одавно потврђеног, поузданог облика. Постоји једно схватање, по којем се тежња ка традиционалним формама, са свом њиховом стварном или само приписаном строгошћу, јавља као рефлекс на осећање времена које грчевито настоји да пронађе синтетичке елементе који му се чине угроженим: осећање које би, свему упркос, хтело да свет посматра као целину. Песничка форма, према овоме, има задатак да подстакне и учврсти виђење целине, да склад облика прелика на склад света. Изгледа да нешто слично важи и у Недељковићевом случају.

Садржајима његових сонета доминира представа о односу пролазног и вечног, као и став да се пролазност надилази неком врстом религиозног повезивања индивидуалног постојања са светском целином. Једна вечна тема, изражена једним вечним обликом! Па, како Недељковић излази на крај са задатком који је прихватио? Податак који песник наводи у уводу књиге, да је, сем неколико раније написаних песама, она произашла такође у једном даху, за неких двадесетак дана, нипошто није без значаја. Јер он додатно чини схватљивим усредсређеност на сродне целине значења у песмама, као и извесну склоност ка варирању истих или сличних мотива. Двојаки ризик који собом носи одлука да се књига конципира на овакав начин, састоји се у следећем: реч је о опасности да текстовима завлада начело естетске хетерономије, или да они постану првенствено потврда песникове техничке вештине. Ова последња опасност избегнута је захваљујући лирској надарености Живограда Недељковића, његовом истанчаности која песми успева да дода неки нови валер, неки нови смисаони тон, каткад скоро немерљиво мали, али непорепив.

Питање је, међутим, да ли је избегнута и првопоменућа опасност, када уметнички облик постаје тек медијум за преношење одређених садржаја, изражавање одређеног доживљајног става, или излагање одређених мисли. И ту критичар хоће и сам да изрекне један ризичан суд: да управо и ваља то што је сонет у Недељковићевој књизи у првом реду саопштавање нечег битног. На тај начин се песник, али и његов пажљиви читалац, враћају једном старијем поимању функционалности песничке уметности. Поезија се чита, јер нешто казује; штавише, чита се због онога што казује. »Како« њеног казивања, макар колико да је, како нас теорија књижевности учи, оно у чему је садржан естетски квалитет певања, остаје у другом плану. То »како« је основ естетског вредновања, а у идеалном случају постаје један од чинилаца естетског разумевања песме. На могуће значење сонетне форме у књизи *Мајка* већ је указано; критичар ће окончати текст неким примедбама које се тичу тога »како« је та форма проведена.

Недељковић је очигледно песник који се добро адаптирао на сонетни облик, поштујући његове конвенције и избегавајући иоле крупније иновативне покушаје – осим ако као такав не схватимо неримовани сонет »После рата«. Песникове риме су ефектне, углавном свеже и непотрошене, што данас, због неизмерно велике дискурзивне предатости, није лако да се постигне. Недељковић римује, рецимо »краве« са »авет«, »мачке и псе« са »Апокалипсе«, »чисто« са »истог«. Не робујући једном метру, измичући монотоним стиху, који сахрањује толике савремене покушаје рада у везаном облику, Недељковић нам даје стихове покретљиве и живе. Додуше – а то је највероватније последица брзине с којом је књига остварена – овде – онде најћи ћемо и на тешко допустиве стереотипе, као што су »мај у процепу могућег и хтења«, односно »неминовност датог нам распореда«, као и неспретно алудирање на други текст, када субјекат песме каже да је »урлику воза обукао облакове панталоне«. То што понека песма својим тоном наликује на Ивана В. Лалића само по себи не представља ману, али прераста у ману, када се преузму неки носећи симболи овог песника: »А видљиво кришом невид-

љивим храним: /Вечна игра...« – не зато што би интертекстуална дописивања била забрањена, него зато што је песников задатак да то исто и постојано увек изражава другачије. Овај критичар не мисли да се са сонетном формом морамо опходити са неким изузетним поштовањем, већим него када је реч о другим формама. Не може бити тачно да је забрањено писати прегршти сонета, а допуштено писати хрпе »слободних« стихова. У ствари, оно што се прекорева је слабо написано, без обзира на то у ком облику.

У свему, *Мајка* садржи многе вредности по којима Недељковић легитимише свој песнички рад. У њој има збиља изванредних песама, каква је, рецимо, прелепа »Ружа«, можда и најбоља у књизи. Ситније замерке отпадају углавном на песникову брзину; занимљиво је да је песник веома добро решио проблем који се често појављује у сличним пројектима, наиме проблем дистанце. Чини се да је *Мајка* једна од оних књига, за које се обично каже да су морале да буду написане, и које у извесној мери контролишу сопственост творца. Вероватно је да ће под петпоставком шире слободе, песник исказати још веће домете. Живорад Недељковић је, у обзору млађег /или »новијег«/ српског песништва, једно од оних имена с којима треба рачунати – и то не само овог тренутка.